Ümmetin Hakîmi
EBU'D-DERDÂ
Radiyallahu Anhu

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
عُوَيْمِرٌ حَكِيمُ أُمَّتِي

Allah Resûlu buyurdular ki:
"Uveymir (Ebu'd-Derda) ümmetimin
en hâkimi/ hikmet sahibidir."

(İbn Esir, *Usdü'l-Ğabe*, VI, 94)

"Cahile, bilmeyene bir kez yazıklar olsun, bilip de gereğini yerine getirmeyene ise yedi kez yazıklar olsun. "

Ebu'd-Derdâ (ra)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406)

Adı	Uveymir b. Âmr
Anlamı	Küçük Ömer, Ömercik
Künyesi	Ebu'd-Derda/ *Derdâ'nın babası*
Lakabı	Mukrîi/*Okuyucu*
Baba Adı	Âmr b. Malik b. Zeyd
Anne Adı	Mehabbe bint Vâkıd b. Amr
Kabilesi	Harisoğulları/Hazrec
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	N. Öncesi, 20-23/ Miladî, 587-590 (?)
İslam'a Girişi	Hicretin 2. yılı
Sohbet Süresi	9 yıl
Rivayeti	179
Savaşları	Hendek, Yermûk, Suriye Fetihleri, vs.
Görevleri	Kadılık, Muallimlik
Vefat Yeri	Dımaşk/Şam/Suriye
Vefat Yılı	Hicrî,32/ Miladî, 652
Vefat Yaşı	62-65 (?)

Ümmetin Hakîmi
EBU'D-DERDÂ
(Radiyallahu Anhu)

Allah'a (cc) hamd, O'nun Resûlü'ne, salât ve selam; ilk günden bu güne, bu günden son güne Allah'a (cc) kul olmayı en büyük sorumluluk ve şeref olarak kabul eden tüm mü'min ve mü'minlere selam, ashâbın gözde isimlerinden biri olan Ebu'd-Derdâ hazretlerine selam, onun hayatını öğrenip, öğrendikleri ile de hayatlarına yön vermeye çalışan tüm mü'min ve mü'minelere de selam olsun.

Sahâbenin rehberliğinde yürünen bu güzel yolda şimdi 18. durakta, Mevlâmız bizleri çok farklı özellikleri olan bir sahâbî efendimizi tanımak adına, onun hayat defterinin sayfalarının başına getirdi. Sözlerimizin hemen bidâyetinde, Ebu'd-Derdâ hazretlerinin hepimizi sarsması gereken bir sözünü size aktarmak istiyorum. O diyor ki: *"Cahile, bilmeyene bir kez yazıklar olsun, bilip de gereğini yerine getirmeyene ise yedi kez yazıklar olsun."* [1]

Demek biz Ebu'd-Derdâ'nın hayatını öğrendiğimizde aslında başımıza iş açacağız. O örnek hayatı bilmeseydik bir kez yazıklar olsun hitabının muhatabı olacaktık; ama öğrenip de yapmamak 7 kez o hitabın muhatabı bizi kılacak... Allah bizleri bundan korusun. Bizi cahillerden etmesin, hakikatin peşinde olanlardan kılsın. Öğrenip yaşayanlardan, amel edenlerden eylesin, öğrenip de yatanlardan etmesin inşallah...

Ebu'd-Derdâ ve Bartın

82 İl 82 Sahâbî projesinde, o illerde anlatılacak olan sahâbî efendilerimiz çeşitli sebeplerden dolayı tespit edildi. Bartın'da Hz. Ebu'd-Derdâ'nın

[1] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406.

seçilme sebebi ise burada onun adına bir türbe/kabir bulunmasından dolayıdır. Ancak bu türbenin/kabrin gerçekten bizim bildiğimiz ve şimdi hayatını biraz olsun öğrenmeye çalışacağımız meşhur sahâbî Ebu'd-Derdâ'ya ait olmadığı kesindir. Çünkü Ebu'd-Derdâ hazretleri ne Anadolu fetihlerine katılabilmiş ne İstanbul kuşatmaları için buralara gelebilmiştir. O Hicretin 28. yılındaki Kıbrıs fethine katılmış ve Hicretin 32. yılında [2] yani ilk İstanbul kuşatmasından yaklaşık 16, 17 yıl önce Şam'da Suriye'de vefat etmiş, oraya da defnedilmiştir.[3] Kabri halen bilinir ve şu an bile ziyaret edilir.

Böyle olmasına rağmen bugün İstanbul Eyüp'te ve Karacaahmet'te,[4] bir de burada Bartın'da, Ebu'd-Derdâ'ya nispet edilen üç kabir ya da makam vardır. Hal böyle olunca akla şu soru gelmektedir: "Acaba İstanbul fetihlerine katılan sahâbî içerisinde –malumunuz İstanbul kuşatmalarına katılan sahâbî sayısı 63'tür-[5] adı veya künyesi Ebu'd-Derdâ olan, bilinen Ebu'd-Derdâ'nın dışında biri daha mı vardı?" Allahu a'lem/Allah daha iyi bilir; ama mümkündür. Gerçi bugün sahâbe hakkında yazılmış en temel kaynaklarda, yani *el-İsâbe*'de[6] *Usdü'l-Ğâbe*'de *el-İstiâb*'da, *Marifetü's-Sahâbe*'de *Tecrid*'de ya da *Siyerü A'lami'n-Nübelâ*'da veya İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında sadece bir tane Ebu'd-Derdâ'dan bahsedilir. Bir de künyesi Ebû Dâvûd olan, asıl ismi Umeyr b. Âmir b. Mâlik isimli sahâbî efendimiz vardır. Belki Ebû Dâvûd künyesi, sehven Ebu'd-Derdâ diye okunmuş olabilir. Bu ihtimale karşılık Ebû Dâvûd'un, hayatına baktığımız zaman, başta Bedir ve Uhud olmak üzere birçok gazveye ve seriyye katıldığını görmekteyiz; ancak onun el-Cezire ve İstanbul seferlerine katıldığına dair bir bilgiye rastlayamamaktayız.[7] .

[2] İbn Sa'd, Ebu'd-Derdâ'nın ilk biyografyasını verdiği yerde onun hicrî 31. yılda vefat ettiğini söyler; ama Şamlılar bölümünde ona ayırdığı yerde, vefat tarihinin hicrî 32 olduğunu belirtir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406; IX, 398.

[3] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1394; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 308; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 300.

[4] Abdullah Aydınlı, "Ebü'd-Derdâ" *DİA*, X, 310.

[5] İmam-zâde Esad Efendi, *Feth-i Kostantiniyye*, s. 19.

[6] İbn Hacer, *Ebu'd-Derdâ* künyeli bir sahâbiden kısaca bahsetse de hayatı ve aile nispetine dair malumat vermez, sadece bazı hadis alimlerinin ona nispet ettikleri bir rivayetten bahseder. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2216.

[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 591; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI,92; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 209; Zehebî, *Tecrîdü Esmâi's-Sahâbe*, II, 163.

Ancak burada bir hakikate daha dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bugün bize sahâbeyi anlatan kaynaklarımızdan biz ancak 10.000 sahâbî efendimizin isim ve hayatlarını okuyabiliyoruz. Ama bilinen bir hakikat var ki Veda Haccı'nda Efendimiz'i (sas) dinleyen, yani gören, yani o nefesi bizzat işiten sahâbî sayısı, başka sayılar verilse de[8] en fazla kabul görülen görüşe göre 124.000 civarında idi.[9] O 124.000 sahâbînin hepsinin ne isimlerini ne hayatlarını bilmiyoruz. O güzide insanlar Efendimiz'in (sas) vefatının ardından, onun öğrettiği o aziz dinin dünyanın dört bir tarafına duyurulması adına evlerini, barklarını, çocuklarını, eşlerini terk ederek, dağıldılar. Kimi Anadolu'ya, kimi Balkanlara, kimi Azerbeycan'a, Ermenistan'a, kimi İran'a, Horasan'a, Afganistan'a, kimi Çin'e, Hindistan'a, kimi Afrika'ya, Mısır'a, Libya'ya, Tunus'a ve daha nice yerlere nerelere gittiler. Kim bilir o güzide insanlardan kaç tanesi bu topraklardan geçtiler, buralara iman tohumunu ektiler. İşte o bahtiyarlardan biri de burada yatan ve adı, künyesi Ebu'd-Derdâ olan bir sahâbî olabilir. Bu konuda net bir şey söylememiz elbette mümkün değildir. Biz dedi ki madem Bartın'da Ebu'd-Derdâ'nın adına bir kabir var, madem onun adı ile burada bir türbe var, o halde, bu projede Bartın'da o anlatılmalıdır. Allah (cc) hepimizin bu manada istifadesini çoğaltsın ve gerçek manada anlamayı, kavramayı hepimize nasip etsin.

Çocukluğu, Gençliği ve İslâm Öncesi Hayatı

Ebu'd-Derdâ el-Ensârî dediğimiz zaman aklımıza onunla alakalı birçok şey gelir... O gerçekten ashâb içerisinde ilim, irfan, ibadet, hikmet, cihad ve daha birçok alanda adından söz ettiren biridir. Âlim'dir, arifdir, abiddir, amildir, muttakidir ve hakîmdir. Bu sözleri söyleyen de ne sadece tarihtir, ne de sadece kitaplardır... Bu sözleri onun hakkında söyleyen iki cihan serveri Efendimiz'dir. Efendimiz (sas) onun hakkında diyor ki: **"Ümmetimin en abidi, en muttakisi, en en hakîmi Ebu'd-Derdâ'dır."** [10] İşte Efendimiz'in (sas) onun değerini beyan etme sadedinde söylediği söz budur. Bu nebevi

[8] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?* S. 125-126.

[9] Hâtîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-Ahlâkı'r-Râvî*, II, 293.

[10] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1393; Zehebî, Siyeru *A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 14; İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 112.

sözden ilham alarak biz de ser levhamızı *Ümmetin Hakîmi Ebu'd-Derdâ* diye belirlemiştik. Öyleyse gelin bu serlevha altında onun hayat defterinin sayfalarını şöyle bir çevirmeye başlayalım.

Doğum tarihi çok net olarak bilinmese de meşhur sahabî Abdullah b. Revâha ile akran, yaşıt olduğu söylenir. O halde, doğum tarihi takriben 587-590'dur. Yani İslâm güneşi Mekke'de parladığında 20-22 yaşlarında, İslâm'ın mesajları Medine'ye ulaştığında 32-35 yaşlarındadır. Asıl adının Amr veya Üveymir olduğu söylenir;[11] Derdâ büyük kızıdır;[12] o saliha kızından dolayı bu künyeyi almış ve bu künyesi, isminden daha fazla meşhur olmuştur. Ebu'd-Derdâ Medinelidir, Hazrec'tendir, Hârisoğulları kabilesindendir.[13] İslâm öncesi hayatına şöyle bir baktığımızda onunda birçokları gibi şirk içerisinde olduğunu görmekteyiz. O günlerde Medine'de ticaret yapmaktadır. Hatta Medine'nin en iyi koku satan dükkânın sahibidir.[14] Çok iyi bir tüccardır; Medine'de kendine ait o dükkânda alış-veriş yapmakta, dürüst ve güvenilir olduğu için insanların çoğu onu tercih etmekte; o da işini severek yaptığı için her geçen gün işleri daha iyi olmaktadır.

Ebu'd-Derdâ kendini o kadar ticarete kaptırmıştır ki Efendimiz (sas) Mekke'de 13 yıl iman adına bir mücadele vermiş, arkasından Yesrib'in kapıları imana açılmış, birçok insan bu yeni dinden haberdar olmuş veya bu dini kabul etmiş, daha sonra Efendimiz (sas) Medine'ye hicret edip gelmiş, Mescid-i Nebevi inşa edilmiş, birçok hadise yaşanmış ve aradan tam 2 yıl geçmiş, ama Ebu'd-Derdâ ne gidip Efendimiz'i (sas) görmüş ne bir Müslümandan bu yeni din hakkında bilgi alma ihtiyacı duymuştur. Onun o günler aklı, fikri işinde; hep ticaretindedir.

Ancak, arkadaşı olan Abdullah b. Revâha, ara ara onu ziyarete geldiğinde ona bir şeyler söylemeye çalışmış, ancak Ebu'd-Derdâ, her seferin-

[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,1393; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV,306; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 298.

[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 402.

[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,1393; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV,306; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 298.

[14] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 15; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 403.

de meseleyi ticaretin üzerine getirerek, onu tam anlamı ile dinlememiştir.[15] Abdullah b. Revâha, gerçek bir dost ve arkadaş olarak, Ebu'd-Derdâ'yı kazanmak için çok gayret sarffemiştir. Abdullah b. Revâha'nın bu tavrı, dostunu ve arkadaşını iman ile buluşturma noktasındaki gayreti çok önemlidir ve buradan gerekli dersler çıkarılmalıdır.

Sâdık Dostu, Onu Hidayete Taşıyor

Hicretin 2. senesi; Bilal'in sesi Bedir'e katılacak askerlerin daveti için yankılandığında Abdullah b. Revâha, hemen dostunun yanına gitmiş; cihad için çıkacağı bu yolda belki dönemem, hiç değilse giderken onun imanına vesile olayım diye, Ebu'd-Derdâ'nın yanına varmış, ona imana dair bazı sözler söylemişti... Ebu'd-Derdâ, dostu Abdullah'ın söylediklerini hiç duymamıştı bile; onun amacı da Abdullah'ı Bedir'e gitmekten vazgeçirmek olmuştu. Tabi ikisi de istediğini elde edememiş; ne Ebu'd-Derdâ Abdullah'ı Bedir'e katılmaktan vazgeçirebilmiş ne Abdullah Ebu'd-Derdâ'yı imana taşıyabilmişti.

Abdullah b. Revâha, bakmış ki Ebu'd-Derdâ'da İslâm'a karşı hiçbir meyil yok, biraz sinirlenerek; "Ben gidiyorum, ama Bedir'den sağ dönersem; ben biliyorum sana yapacağımı" diyerek gitmişti[16]... Abdullah; Bedir'e giderken hep dostunun imanı için dua etmiş; Ebu'd-Derdâ ise Abdullah dönene kadar, hep Abdullah'ın sağlığına dua etmişti.

İşin neticesinde Bedir, büyük bir galibiyet ile sonuçlanmış ve Abdullah b. Revâha sağ-salim Medine'ye dönmüştü. Ebu'd-Derdâ, onun sağ olarak gelişine o kadar sevinmiş ki dostuna sarılıp hasret gidermişti.

Bedir Gazvesi'nin ardından bir müddet geçince, Abdullah b. Revaha bir gün Ebu'd-Derdâ'yı; evinde ziyaret etmek istemiş, eve gidince hanımı halen dükkânda olduğunu söylemiş; ama gelmek üzere olduğunu söyleyip, Abdullah'ı içeriye davet etmişti. Abdullah içeriye girmiş, odada oturup onu beklerken, Ebu'd-Derdâ'nın putu gözüne ilişmişti. Medine'deki Araplar ken-

[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 402; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 299.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 402; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 299.

dilerine yakın olan Menat putuna tazimde bulunurlardı. Ancak hali vakti yerinde olanlar, özel putlar edinir ve bu putlar için evlerinde özel köşeler oluştururlardı. Ebu'd-Derdâ da hali vakti yerinde bir tüccardı. O, çok özel bir ağaçtan yapılmış bir put edinmişti ve bunu da evinin en güzel köşesine yerleştirmiş, sabah evden çıkarken, akşam eve gelince bu putun önünde tazimde bulunuyordu. Abdullah b. Revâha odanın köşesinde cansız ve tahtadan yapılmış o putun karşısına geçince bir anda sinirlenmiş, akıllı ve ahlaklı olan arkadaşı Ebu'd-Derdâ'nın nasıl halen bu puta tazim ettiğine anlam verememişti.

Abdullah b. Revâha'nın içinde o anda fırtınalar kopmaya başlamıştı. İç dünyasında bunlar olurken bir anda elinin tersi ile karşısında duran cansız puta vurmuş, tahtadan olan put büyük bir hızla yere düşmüş ve paramparça olmuştu. O anlarda, Abdullah b. Revâha, şöyle diyordu:

Şeytanların isimlerinden arın artık tümüyle,
Bil ki Allah ile beraber çağrılan her şey batıldır.[17]

Abdullah b. Revâha, çok sevdiği arkadaşına bir şeyler hatırlatmak için o kırılan putun her bir parçasını alıp odanın başka bir yerine koymuştu. Bunu yaptıktan sonra Ebu'd-Derdâ'nın gelişini de beklemeden çekip gitmişti... Bir müddet sonra Ebu'd-Derdâ eve gelince hanımı Ümmü'd-Derda; Abdullah'ın içeride olduğunu ona söylemişti. Ebu'd-Derdâ dostunu göreceği sevinci ile odaya girince, o anda karşılaştığı manzara karşısında sarsılmıştı. Odada Abdullah yoktu ve her gün önünde tazim ile eğildiği putu ise paramparça bir vaziyette idi. Bu manzara Ebu'd-Derdâ'yı çılgına çevirmişti; büyük bir sinir ile Abdullah'ı bulup, ona yaptığı bu işin bedelini ödetmek için evinden çıkmıştı. Abdullah b. Revâha'nın evine doğru yürürken bir taraftan da evdeki manzara aklına gelmişti. Tazim ettiği put, her zaman onlarla dalga geçen Abdullah tarafından paramparça edilmiş ve saygı duyduğu putu da buna karşı hiçbir şey yapamamıştı. Abdullah her zaman onunla konuşurken, ona diyordu ya: "Bu putlar, kendilerine gelen zararı bile engelleyemiyorlar, nasıl başkalarına gelen zararı bertaraf edebilirler. Bu putların kendilerine bir faydası yok nasıl başkasına faydası olacak..." Şüpheler, tereddütler, sorgular

[17] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406.

ve derken Abdullah'ı bulana kadar yüreğinde dönen fırtınalar; işin sonunda ise durulan ve imana ulaşan Ebu'd-Derdâ...

İman İnsanı İnsan Eder, Belki İnsanı Sultan Eder

Ebu'd-Derdâ, arkadaşı ve can dostu Abdullah'ı ararken, muhasebe yapmaya başlamış ve işin neticesinde Abdullah'ın yanına gelip, aklından geçenleri ona söylemiş, böylece iman etmişti. O iman edince; dünyalar Abdullah İbn Revâha'nın olmuştu. Abdullah b. Revâha büyük bir sevinçle: *"Ben bir gün imana kavuşacağını biliyordum, benim akıllı dostumun bir gün iman edeceğini çok iyi biliyordum; Ey Ebu'd-Derdâ bu güne kadar sadece dostum ve arkadaşımdın, şimdi artık benim kardeşim oldun"* [18]diyecekti. Abdullah b. Revâha hemen onu aldı ve Efendimiz'e (sas) götürdü. Efendimiz'in (sas) önünde bir kez daha imanını ikrar eden Ebu'd-Derdâ, o gün sanki yeni doğmuş gibiydi[19]

Eve gelir, bu sevincini hanımı Ümmü'd-Derda ile paylaşır, Ümmü'd-Derda onun iman edişine çok sevinir ve gizlediği bir hakikati orada açıklar. Nedir o hakikat biliyor musunuz? Ümmü'd-Derda çoktandır iman etmiş, ama imanını korkudan gizlemiş, kocasının iman edeceği günün hasreti ile Allah'a (cc) yakarıp durmuştu. Ebu'd-Derdâ hanımından bunu duyunca daha da sevinmiş ve iman yolunda beraberce yürümenin sözünü birbirlerine vermişlerdi.[20] Ebu'd-Derdâ o kutlu halkaya biraz geç katılınca, Efendimiz (sas) yine mecburiyetten dolayı geç gelen Selmân-ı Fârisî'yi[21] ona kardeş kılmıştı.[22] Onların kardeşliği de gerçekten anlaşılmaya ve anlatılmaya değerdir. Nasıl birbirlerini desteklediler, nasıl kulluk yolunda birbirlerini itekliediler, nasıl birbirlerini frenlediler, buna dair örnekleri kaynaklarımızda okumaktayız.

[18] İbn Sa'd, *Tabakât,* IV, 402; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 299.
[19] İbn Sa'd, *Tabakât,* IV, 402; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 299.
[20] İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2688.
[21] Avf b. Mâlik el-Eşca'ya kardeş kılındığı da söylenmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* IV, 402.
[22] İbn Habib, *el-Muhabbar,* s.75; İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe,* IV, 307; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* IV, 17.

Aradan çok fazla bir zaman geçmemişti ki Ebu'd-Derdâ o kutlu halkaya geç katılmasını telâfi etmek için Mescid-i Nebevi'ye ve Suffa mektebine daha fazla gidip gelmeye başlamıştı. Daha düne kadar ticaretten başka gözü bir şey görmeyen bu büyük insan her öğrendiği yeni bir şey ile Allah'a (cc) daha fazla yaklaşır, her öğrendiği yeni bir şey ile İslâm yolunda daha da ilerler... Bir gün çok önemli bir karar verir: *"Ben ticareti bırakıp, tamamen ilme yönelmeliyim. Ben ailemin geçimini sağlayan küçük bir iş yapıp, diğer tüm mesaimi ilim yolunda geçirmeliyim"*[23]

Büyük Karar

Bu karar, çok büyük bir karardır; 'ticarette başarılı olamadım, hiç değilse ilime yöneleyim' şeklinde bir adım değil, tabir caiz ise para basan bir ticareti var Ebu'd-Derdâ'nın... Ve daha fazla ilimden nasiplenmek adına böyle bir adımı atıyor ve gerçekten de bunu yapmaya başlıyor. Ebu'd-Derdâ bu kararı alınca bazıları onu bu kararından vazgeçirmeye çalışıyorlar, işleyen bu ticaretini bozmasını istemiyorlar. Ona diyorlar ki: "Hem ticaretini yap hem ibadetini; neden dükkânını elden çıkaracaksın?" Bu söze karşı Ebu'd-Derdâ'nın verdiği cevap şudur: *"Bir kalpte iki sevda olmuyor. Ben size ticaret haramdır demiyorum; ama ben hem ticareti hem ilim yolunda yürümeyi beraberce götüremiyorum. Bundan dolayı da ilmi tercih ediyorum."* [24]

Ebu'd-Derdâ aldığı bu kararı uygulamaya geçirerek, ticaretini oldukça kısıtlayıp, kendini ilim ve ibadete vermeye başladı. Çok kısa bir zaman içerisinde inen ayetlerin hemen hemen hepsini ezberledi ve sahâbe içerisinde ilim noktasında parmakla gösterilen biri oldu. O öyle bir konum elde etti ki ashâbın büyüklerinden kimileri onun bu konumunu çok farklı tespitlerle dile getirdiler. Meselâ, bu ümmetin mesihi olan Hz. Ebû Zer onun hakkında şöyle diyecektir: *"Ey Ebu'd-Derdâ! Ne yeryüzü şu an senden daha âlimini üzerinde taşıyor ne gökyüzü senden daha âlimini altında gölgelendiriyor."* [25]İşte Hz. Ebû Zer'in, Ebu'd-Derdâ hakkındaki sözü bu şekildedir.

[23] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 403; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,1394.
[24] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 299.
[25] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 18; İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 112.

Kendisi de büyük bir âlim olan Abdullah b. Amr b. Âs ise şöyle diyecektir: *"Bana hem âlim hem de ilmiyle amil olan şu iki kişiden hadis nakledin: Muâz b. Cebel ve Ebu'd-Derdâ!"* [26]

İbadette Zirvelerde

Ebu'd-Derdâ bir müddet sonra ilim ile birlikte ibadet sahasında da çok ileri seviyede bir kamet yakaladı. Öyle bir kamet/duruş ki bu, Efendimiz (sas) onu ve onun gibi olan Osman b. Maz'ûn, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer ve Selmân-ı Farisî'yi uyarmak zorunda kalmıştı. Bu sahâbîler birgün, Hz. Peygamber'in (sas) ibadet hayatını annelerimize sormuş, onlardan aldıkları bilgilerle de şöyle demişlerdi: "Allah'ın Resûlü nerede biz neredeyiz? Onun geçmişteki ve gelecekteki tüm günahları bağışlanmıştır! Dolayısı ile biz daha fazlasını yapmalıyız!" İçlerinden biri: "Ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım" dedi. Bir diğeri: "Ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim" dedi. Üçüncü sahâbî de: "Ben de sağ olduğum sürece, kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim!" diye söz verdi. Bir müddet sonra Peygamberimiz (sas) onların bu sözlerinden haberdar oldu, onların yanlarına geldi ve şunları söyledi: **"Şöyle şöyle diyen sizler misiniz? Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki ben sizin Allah'tan en çok korkanmız ve O'na en saygılı olanızım. Fakat ben bazen oruç tutuyor, bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir..."** [27]

Bu sözlerini başka bir sefer, yine aynı şekilde itidal çizgisini zorlayan Abdullah b. Amr'a karşı şöyle söyleyecekti: "Böyle yapma! Şüphesiz senin üzerinde vücudunun bir hakkı vardır, iki gözünün hakkı vardır, hanımının hakkı vardır, ziyaretçilerinin hakkı vardır. Sen her hak sahibine hakkını ver!" [28]

[26] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 134.
[27] Buhârî, *Nikâh*, 1; Müslim, *Nikâh*, 5; Nesâî, *Nikâh*, 4.
[28] Buhârî, *Enbiyâ*, 37; Müslim, Sıyâm, 181, 193.

Bu ve buna benzer hadiseler olunca Efendimiz (sas) yaptığı uyarılardan sonra Ahzâb Sûresi 21. ayetini sahâbeye okur, en güzel örneğin kendisi olduğunu hatırlatır, onların da en güzel örnekler olmalarını isterdi. O ayette Rabbimiz şöyle buyuruyordu:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

"Andolsun ki sizin için, Allah'a ve ahiret gününe (Allah'a ulaşma gününe) ulaşmayı dileyen ve Allah'ı çok zikredenler için, Allah'ın Resûl'ünde güzel bir örnek vardır."[29]

Şimdi bu çağın insanları olarak bizler, bu ayeti okuduğumuz zaman amacımız, seviyemizi yükseltip; adımlarımızı Efendimiz'in (sas) adımlarına uydurmaktır. Ancak bu ayetin ilk muhatapları olan sahâbeye verdiği mesaj ise onların seviyesini makul bir noktaya çekip, Efendimiz'e (sas) uydurmaktır. Bizim ile sahâbe arasındaki farkı buradan anlayabiliriz. Biz okunan ayetlerle aşağıdan yukarıya doğru bir seviye yakalamaya çalışırken, onlardan bazıları okunan ayetlerle yukarıdan aşağıya bir seviye yakalamaya çalışıyorlardı.

Efendimiz (sas) Ebu'd-Derdâ'yı ibadet konusunda böyle itidale davet etmesine rağmen, ibadetin neşvesini alan biri olarak o, bir türlü doymuyor, yine bazen çizgiyi zorluyordu. Birgün, kardeşi Selmân-ı Fârisî, onu ziyarete gelmişti. O ziyaret esnasında Selmân-ı Fârisî, Ebu'd-Derdâ'nın hanımı Ümmü'd–Derdâ'yı oldukça eskimiş elbiseler içinde gördü. Ona: 'Bu halin nedir?' diye sorunca, Ümmü'd–Derdâ: 'Kardeşin Ebû'd–Derdâ dünya malı ve zevklerine önem vermez, onun için bende bu haldeyim!' dedi. Bir müddet sonra Ebû'd–Derdâ eve geldi ve hazırlattığı yemeği Selmân'a ikram edip: 'Buyurun, yemeğinizi yiyin, ben oruçluyum!" dedi. Selmân: 'Sen yemedikçe ben de yemem!' diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebû'd–Derdâ sofraya oturup yemek yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ teheccüd namazı kılmaya hazırlandı. Selmân ona: 'Uyu!' dedi. Ebu'd-Derdâ uyudu, bir müddet sonra

[29] Ahzâb 33/21.

tekrar kalkmaya davrandı. Selmân yine: 'Uyu!' diyerek onu kaldırmadı. Gecenin sonlarına doğru Selmân: 'Şimdi kalk!' dedi ve her ikisi birlikte namaz kıldılar. Sonra Selmân, Ebû'd–Derdâ'ya, Efendimiz'den (sas) duyduğu bir hadisi hatırlattı: 'Senin üzerinde Rabbinin hakkı vardır, nefsinin hakkı vardır, ailenin hakkı vardır. Hak sahiplerinin her birine haklarını ver!' Sonra Ebû'd–Derdâ, Peygamber'e (sas) gidip olup biteni anlattı. Efendimiz (sas) bunları dinledikten sonra: "Selmân doğru söylemiş, doğru yapmış!" buyurdu.[30]

Ebu'd-Derdâ, Efendimiz'in (sas) bu uyarıları gereğince biraz daha itidal ile davranmaya çalıştı; ama o dünyayı elinin tersi ile itmiş; **"Dünyada garip bir yolcu gibi ol!"**[31] nebevî ilkesini hayatının esası kılmıştı. Onun Müslüman olduğu sene takriben hicrî 3'tür; hemen Uhud'un öncesidir. Kaynaklarımız derler ki Ebu'd-Derdâ geç gelmesine rağmen öyle kendini verdi ki çok değil 5-6 sene sonra Kur'ân'ın tamamını ezberledi. Efendimiz (sas) vefat etmeden önce de baştan sona Kur'an'ı O'na okuyarak, arzım bizzat Efendimiz'e (sas) yaptı ve O'ndan bu konuda tasdik aldı. [32]

Hem Âlim Hem Mücahid

Uhud dâhil, daha sonra Efendimiz (sas) ile beraber tüm gazve ve seferlere katılmıştı.[33] Uhud günü, atının üzerinde kahramanca savaş meydanında savaşan Ebu'd-Derdâ'yı Efendimiz (sas) görünce şöyle demişti: **"Üveymir ne güzel bir süvari, ne güzel bir savaşçıdır."** [34]

O günden sonra, Efendimiz'in (sas) hemen yanı başında olan, Mescid-i Nebevî'de O'nu (sas) bir gölge gibi takip eden Ebu'd-Derdâ'dan, Efendimiz (sas) razı ve memnun olarak gitmişti. Efendimiz (sas)'den sonra Hz. Ebû Bekir döneminde de onu hep aynı çizgi üzerinde görüyoruz. Hz. Ebû Bekir,

[30] Buhârî, *Savm*, 51; *Edeb*, 86.
[31] Buhârî, *Rikâk*, 3; Tirmizî, *Zühd*, 18.
[32] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 14.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 403; İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 307; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1393; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 299, 300.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 398; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 18.

ona ve ilmine o kadar güveniyordu ki onu ilk kez İslâm tarihinde ortaya çıkacak bir göreve getiriyordu. Bu görev *Kâdi'l-Cünd/ Ordu Kâdısı*, ordu imamı idi.[35] Osmanlıda ki Kazasker'e benzer bir görevdi bu... İlk kez Yermûk savaşında ortaya çıkan bu görevi Ebu'd-Derdâ yerine getirmiş, sefer sırasında ordunun ihtiyaç duyduğu tüm dini işlerde rehberliği o yapmıştı. Daha sonra gerek Hz. Ömer döneminde, gerek Hz. Osman döneminde birkaç savaşta yine onu bu görevde görmekteyiz.[36]

Hz. Ömer döneminde bir müddet Medine'de kaldıktan sonra, Hz. Ömer onu Şam'a vali olarak göndermek istedi. Ebu'd-Derdâ böyle ağır bir görevi üstlenmek istemedi.. Hz. Ömer, bu konuda çok ısrar edince, Ebu'd-Derdâ der ki: *"Beni vali olarak atama! Ama ben yine Şam'a gideyim. İnsanlara ilim öğreteyim. Allah'ın kitabını ve Resûlullah'ın sünnetini onlara talim edeyim."* Hz. Ömer, Ebu'd-Derdâ'nın bu talebini kabul eder ve onun Şam'a bu amaçla gitmesine izin verir.[37]

Şam'da Esen İlim Rüzgârı

Ebu'd-Derdâ Şam'a varınca, bir de bakar ki insanlarda dünyaya karşı müthiş bir meyil oluşmuş, herkes ticaret, mal, para, güzel ev vs. gibi işlerle meşguller... Ebu'd-Derdâ bu tabloya çok üzülür, onları hemen mescide toplar ve bir hutbe irad eder. O hutbenin bir kısmı elimizde mevcuttur, gerçekten insanı sarsacak ifadelerle Şam halkını uyarır.[38] Önce Şam halkının

[35] Abdullah Aydınlı, "Ebü'd-Derdâ" *DİA*, X, 310.

[36] İbn Esir, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 307; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II,1393; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 299, 300; Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 143.

[37] İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 135.

[38] Hutbe çok önemli mesajlar içerdiği için burada bir kısmını aktarıyoruz: "Ey Şam halkı! Tüketemeyeceğiniz şeyleri biriktirmeye, içerisinde oturamayacağınız binalar inşa etmeye, ulaşamayacağınız emeller peşinde koşmaya utanmıyor musunuz? Sizden öncekiler de habire mal yığıyorlar, uzun emeller peşinde koşup sağlam binalar inşa ediyorlardı. Ama ne oldu? Sonunda helak oldular; besledikleri emel ve ümitleri yıkıldı, o sağlam binaları virane haline geldi. Bildiğiniz gibi Ad kavmi Aden ile Umman arasını mal ve evlatlarıyla doldurmuşlardı. Peki, söyleyin bakalım bugün içinizden kim onların mirasını benden iki dirheme satın alır? Ey mal sahipleri! Kendisine karşı sizinle bizim aramızda hiç bir farkın kalmayacağı gün gelmeden önce kendinizi mallarınızla serinletiniz. Ey insanlar! Sizler için, sizi gaflete düşürecek, nimetteki gizli şehvetten korkuyorum. Bu da tıka-basa yeyip karnınızı doyurduğunuz halde ilimce aç olduğunuz zamandır. En hayırlınız,

değerini dile getirir ve der ki: *"Ey Şam halkı! Sizler dinde bizim kardeşlerimiz, yaşadığımız bu topraklarda bizim komşumuz ve düşmanlara karşı bizim en büyük yardımcımız ve desteklerimizsiniz..."* Sonra onların dünyaya dalmalarına sözü getirir ve dünyanın geçici oluşunu, asıl olanın ahirete hazırlık olduğunu belirtir. Sonra onlara Ad kavmini hatırlatır ve der ki: *"Şimdi ben size Ad kavminin tüm bıraktıklarını iki dirheme satıyorum desem, hanginiz alırsınız? Hiç biriniz değil mi? İşte dünya malı budur."*[39] Bu sözler Şam halkını sarsacak, onları kendilerine getirecekti.

Başka bir gün onlara şöyle diyecekti: *"İlim öğrenin, eğer öğrenemeyecekseniz, ilim adamlarını sevin. Eğer sevemeyecekseniz onlardan nefret etmeyin."*[40] O bu sözü söyledikten sonra, sözüne gerekçe olan Efendimiz'in (sas) bir hadisini de rivayet edecekti. Neydi o hadis: **"Ya öğrenen ol ya öğreten ol ya dinleyen ol ya bunları seven ol, sakın beşincisi olma yoksa helak olursun."**[41]

Ebu'd-Derdâ, çok geçmeden Şam'da bir ilim seferberliği başlatacak; halka halka, yüzlerce ilim halkası kuracaktı. Onun ilim halkalarını anlatıyor kitaplarımız diyorlar ki: "Onar kişilik halkalar oluşturur; her birinin başına bir muallim koyar, kendisi de tüm bu halkaları kontrol ederdi. Sabah namazından sonra başlayan bu süreç, bazen öğle namazına kadar devam ederdi. Onun ders halkalarının sayısı bazı günler 160'a varırdı."[42] 160 halka, 10'ar kişiden 1600 kişi... Berekete bakın, ilme bakın, ilmin; bir âlimin elinde neye dönüştüğüne bakın...

Yıllarca bu hizmetini sürdürdü Ebu'd-Derdâ... Âdeta Şam'ın o büyük mescidinde Suffa Mektebi'ni yeniden diriltmiş ve yaptığı bu ilmi faaliyet, Şam'ın Suffalarını oluşturmuştu. Onun yaptığı şey, aslında Efendimiz'den (sas) öğrendiği şeydi; o yeni bir şey yapmıyor, gördüğünü öğrendiğini uyguluyordu.

---

arkadaşına "Gel ölmeden önce oruç tutalım", en kötünüz de arkadaşlarına "Gelin, ölmeden önce yiyip içelim ve eğlenelim" diyen kişidir..." İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 133; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/218.

[39] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 133; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/218.

[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 405.

[41] Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağir*, II, 63.

[42] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 328; Abdullah Aydınlı, "Ebü'd-Derdâ" *DİA*, X, 311.

Uygulamada yaptığı şu idi; *bilgi öncelikli bir ilim değil, amel öncelikli bir ilim öğretmekti.* O ders halkalarında da hep kifayet miktarı ilmi esas almış, herkese her şeyi öğretme yerine, kimin neye ihtiyacı varsa, onu onlara öğretmiş, öğrenilen hakikatlerinde hayata taşınmasını öğütlemişti.

İlim-Amel Dengesi

Günün birinde adamın biri Ebu'd-Derdâ'ya gelir, peşi sıra sorular sormaya başlar. Ebu'd-Derdâ bir kaçına cevap verir; ama adamın susacağı yoktur. Soru üstüne soru yağdırır; şu nasıl, bu nasıl, niye böyle, neden böyle falan filan... En sonunda Ebu'd-Derdâ dayanamaz adama der ki: "Sen bu sorduğun ve cevabını aldığın her soru ile amel ediyor musun?" Adam; "Hayır, sadece öğrenmek istiyorum, merak ettim de!" diyor. Ebu'd-Derdâ diyor ki: *"Madem amel etmiyorsun, o halde kendi aleyhine neden delilleri çoğaltıyorsun. Yarın Allah sana sormayacak mı bildiğin halde neden amel etmedin diye?"*[43] İşte bu sahâbece bir hassasiyettir... Öyle ya madem amel etmeyeceksin ne diye sorup duruyorsun. Bu sözler aslında bize ne kadar önemli mesajlar verir değil mi?

Talebelerine yaptığı en önemli tavsiyelerinden biri şudur: *"Müslümanın kendi evi, camiden sonra en güzel ibadet mahallidir. İnsan kendi evinde diline, namusuna ve gözüne sahip olur. Aman ha sokaklarda, yol kenarlarında oturmayın. Oralar sizi meşgul eder, gözünüzü, zihninizi kirletir; kirlenen hafıza ise zayıflar."* [44] Çok önemli tavsiyeler bunlar...

Başka bir gün talebelerine ve insanlara, Müslümanın; günaha düşman olup, günahkâra merhamet göstermesi gerektiğini öğretecekti. Yoldan geçerken bakacaktı ki gencin birini başka gençler ortalarına almış dövüyorlar. Anında Ebu'd-Derdâ müdahale edecek ve o dayak yiyen genci diğerlerinin ellerinden alacaktı. Sonra onlara neden o genci dövdüklerini soracaktı. Onlarda: " Çok büyük bir suç işledi. -Artık ne yapmışsa bilemiyoruz- Şu suçu işledi, biz de bundan dolayı onu cezalandırıyoruz!" diyeceklerdi. Ebu'd-Der-

[43] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406.
[44] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/218.

dâ, o gençlere/talebelerine diyecekti ki: *"Arkadaşınız bir çukura düşseydi, siz onu o halde bırakıp, ona söver ve çekip gider miydiniz? Yoksa onu çukurdan çıkarmaya mı çalışırdınız?"* Talebeler: "Elbette çukurdan çıkarırdık" dediler. Ebu'd-Derdâ dedi ki: *"İşte arkadaşınız o suçu işleyerek bir çukura düşmüştür. Ama sizler el uzatıp onu kurtaracak yerde onu dövüyor, ona sövüyorsunuz."* Talebeler daha da şaşırırlar ve derler ki: "Yani Hocam! Sen ona o suçtan dolayı kızmıyor musun?" Ebu'd-Derdâ der ki: *"Ben onun şahsına kızmıyorum. Onun yaptığı o suça kızıyorum. Siz de böyle yapın!"* [45] Verdiği bilinci anladınız değil mi? Günahkâra değil, günaha düşman olmak...

Kalbin Dağınıklığı

Ebu'd-Derdâ'nın dilinden düşürmediği bir duası var, o öyle bir dua ki bizim de o duayı yapmaya çok ihtiyacımız var. Ne diyor biliyor musunuz? *"Allah'ım! Kalbimin dağınıklığından sana sığınırım!"* Talebeleri merak ediyor ve soruyorlar: "Ey Ebu'd-Derdâ! Kalbin dağınıklığı ne demektir?" Diyor ki: *"Her vadide malım olsun düşüncesidir, her işte parmağım olsun arzusudur."* [46] Bugünün insanın en önemli hastalıklarından biri bu değil mi? Her işi yapma arzusu ve hiçbir işi yapamama gerçeği, çok şey yapma isteği ve bunun getirdiği dağınıklık...

Efendimiz (sas) onu Ümmetin Hakîmi diye vasfettiği için gerçekten çok hakîmane ve hikmetli sözleri vardır. Sadece onun sözleri üzerinde dursak, bize sayfalar lazım... Onun sözlerinden bir tanesini daha üzerimize alarak size aktarmak isterim. Diyor ki: *"İnsanları sorumlu olmadıkları şeylerle sorumlu tutmayınız. Hiç kimseyi de Rablerinden önce hesaba çekmeye kalkışmayınız. Siz kendinize bakınız, çünkü kim insanlarda gördüğü her şeyi araştırırsa, onun üzüntüsü hiç bitmez!"* [47]

Ebu'd-Derdâ bu hizmeti Şam'da yürütürken dünyaya, dünyalıklara tenezzül etmeden istikamet ile ilim yolunda yürüyordu. Onun istikametini anlayacağımız bir örneğe dikkat edelim. Şam'da olduğu günler, Şam'ın

[45] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 218; İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 177.
[46] İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 156.
[47] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 218.

valisi Muaviye b. Ebî Süfyan'dır, Muaviye bir gün oğlu Yezid'e, Ebu'd-Derdâ'nın büyük kızı Derdâ'yı ister. Birçoklarının rüyalarını süsleyen bu teklifi, Ebu'd-Derdâ reddeder. Muaviye'nin kolay kolay peşini bırakmayacağını da bildiği için hemen kızını çok fakir ama salih bir talebesi ile evlendirir. Kendisine niçin böyle yaptığını soranlara verdiği cevap çok manidardır: *"Kızımın önünde arkasında hizmetçiler olup, saraylar içerisinde yaşayıp, dinini kaybedip dünyasını bulacağına, bir çadırın içerisinde yaşamasını, ama dünyasını kaybetse de dinini muhafaza etmesini tercih ederim."* [48]

Anne ve babalara, evlenecek gençlere ithaf olunur... Ölçü ne olmalı? Nelere dikkat edilmeli? Ebu'd-Derdâ bunu anlayabileceğimiz, çok önemli bir örnek koydu ortaya...

Ebu'd-Derdâ'nın iki oğlu iki kızı olmuştu. Oğulları Bilal ile Yezid, kızları Derdâ ile Nesibe... [49]Çocukları da iki hanımı da –ki iki hanımının künyesi de Ümmü'd-Derda'dır,[50] bundan dolayı küçük ve büyük diye ayrılırlar- ilim evinin, ilim meyveleridirler... Hepsi de bir âlim ve âlime olmuşlardır. Meselâ; Bilal, babasından sonra[51] Şam'ın kadısı olacak kadar ilimde zirve olmuştur.[52]

Bir Mesaj ki Ne Mesaj!

Ümmetin Hakîm'i olan Ebu'd-Derdâ ilim sahasında böyle bir yerde dururken cihad sahasında da kendine yakışan bir tavır sergiliyordu. Onun katıldığı en önemli seferlerden birisi hiç şüphesiz Hicretin 28. yılında gerçekleşen Kıbrıs seferidir. O sefer sırasında yaşanmış bir hatırayı, üzerinde tefekkür etmek ve gerçekten ders çıkarmak amacı ile okuyalım.

[48] İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımeşk*, LXIX, 115.

[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 402.

[50] Bilal ve Yezid'in annelerinin ismi, Ümmü Muhammed bint Ebî Hadred b. Eslem, Derdâ ve Nesibe'nin annelerinin asıl ismi ise, Mahabbe bint er-Rebî b. Amr b. Ebî Züheyr'dir. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 402.

[51] Şam valisi Muaviye b. Ebî Süfyan, Ebu'd-Derdâ'nın vefatına yakın: "Senden sonra kadılık işi kimin olsun?" diye sorduğunda, aldığı cevap: "Fedâle b. Ubeyd olsun!" olmuştu. Bkz. Kettânî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, I, 420.

[52] İbn Asâkîr, *Tarihu Medineti Dımeşk*, X, 526.

Fetih bitmiş, Akdeniz'in o güzel adası İslâm ile tanışmış, o anlarda Cübeyr b. Nüfeyr,[53] diyor ki: "Fetih tamamlanınca baktım Ebu'd-Derdâ bir köşeye çekilmiş ağlıyor. Merak ettim yanına gittim ve dedim ki: *'Ey Ebu'd-Derdâ! Allah Müslümanları aziz kılıp, kâfirleri zelil kılmışken ve bizlere zafer bahşetmişken sen niçin ağlıyorsun?'* Eliyle gözyaşlarını sildi ve bana dedi ki: *'Ey Cübeyr! Bugün biz Allah'a kul olmayı terk eden bir topluluğun, nasıl zelil bir duruma düştüğünü gördük. Korkarım ki yarın kulluğu gerçek manada yerine getiremeyelim de onların durumuna düşen biz olalım."*[54] Hassasiyeti görüyor musunuz? İşte ümmetin hakîmi olmak budur. Herkes zafer kutlarken o ümmet adına, onların gelecekleri adına ızdırap duyması, kâfirin düştüğü durumu bile ibret nazarı ile okuyabilmesi, işte bu tavır insanı hayran bırakan bir tavırdır.

Hadis Rivayetindeki Yeri

Ebu'd-Derdâ'nın, Efendimiz'in (sas) mübarek lisanından duyup, bizlere rivayet ettiği hadis sayısı 179'dur.[55] Rivayet ettiği hadislere bakıyoruz; tam da şahsiyetini yansıtan bir tablo ile karşılaşıyoruz. Rivayet ettiği hadislerin genel konuları; ibadet ve faziletleri, ahlak ve onun muhafaza ve tesisi, Kur'an ve Kur'an'ın faziletleri, ilim ve ilim elde etmenin faziletleri...

Onun rivayet ettiği birkaç hadisi burada nakledelim. Tirmizî'de geçen rivayette Efendimiz (sas) buyuruyorlar ki: "**Kıyamet günü insanın mizanında, en ağır basan şey; güzel ahlaktır.**" [56]

Yine Tirmizî'de geçen diğer bir hadiste ise Efendimiz (sas) şöyle buyurur: "**Kim bir mü'min kardeşinin aleyhinde konuşulduğunda, onun şeref ve namusunu savunursa; Allah da kıyamet günü onu Cehennem azabına karşı savunur.**" [57]

[53] Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî, Hz. Peygamber (sas) döneminde yaşamış olmasına rağmen, Hz. Ebû Bekir döneminde Müslüman olmuş, mühim bir zattır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 445, 446.

[54] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, XLVII, 186; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 469; Taberî, *Tarih*, IV, 262.

[55] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 14.

[56] Tirmizî, *Birr*, 60.

[57] Tirmizî, *Birr*, 19; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, XLV, 528.

Ebu'd-Derdâ'nın kendisinin de nasıl ilimden nasiplendiğine işaret olması açısından rivayet ettiği şu hadis çok önemlidir. Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştu:

"Bir insan ilim kazanmak için bir yola girerse, Cenâb-ı Hak ona cennete doğru bir yol açar. Melekler ilim peşinde koşanlardan hoşnut oldukları için kanatlarını onun altına gererler. İlim sahipleri için yerdekiler ve göktekiler mağfiret niyaz ederler... Peygamberlerin vârisleri âlimlerdir."[58]

Kendi Sözlerinden

Ebu'd-Derdâ'nın birçok hikmetli sözleri vardır. Onlardan bazılarını önceki sayfalarda aktardık. Şimdi birkaç tane daha önemli sözünü paylaşmak istiyoruz. Ümmetin Hakîm'i diyor ki: *"Halkın hoşlanmadığı üç şey vardır ki ben onları çok severim. Nedir o üç şey: Fakirlik, Hastalık ve Ölüm..."*[59] Gerçekten insanlar bu üç şeyi fazla sevmez ve kendilerine ulaşmasını istemez. Ama Ebu'd- Derdâ bu üç şeyi sevdiğini söylüyor, sonra sözünün devamında diyor ki: *"Rabbime kavuşmayı arzu ettiğimden ölümü, beni kibirden koruyup mütevazı yaptığı için fakirliği, günahlarıma kefaret olduğu için de hastalığı severim."* [60]

İbadetin insana neler kazandırtacağına dair Ebu'd-Derdâ şöyle diyecektir: *"Kul Allah'a ibadetle meşgul olunca, Allah onu sever ve mahlûkatına da sevdirir."* [61]

Başka bir sözünde ise çok önemli bir husus olan kadere rıza meselesine değinir ve şöyle der: *"İmanın zirvesi başa gelene sabır, kadere rıza, samimi bir tevekkül ve Allah'a boyun eğmektir."* [62]

[58] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 128.
[59] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 408; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/218.
[60] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 408; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/218.
[61] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/218.
[62] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I/216.

İlim hakkında ise Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: *"İlim ancak arayıp öğrenmekle olur. İlim için sabah çıkıp akşam dönmenin cihad olmadığını sanan kimsenin aklı eksiktir."* [63]

Bir gün oğullarına şöyle bir vasiyette bulunuyor: *"Evlatlarım! Geniş zamanında Allah'ı unutmayın anın ki Allah da zor ve dar zamanlarında sizi ansın. Ben Peygamberimiz'den; "Mescitler bütün muttakilerin evidir" sözünü işittim. Sizler de mescitleri kendilerinize ev edinin ki Allah'ın rahmet ve mağfiretini kazanasınız."*[64] Söz budur... İşte büyüklere ait sözler de böyle büyük oluyor. Zaten sözlerin büyükleri, büyüklerin sözleri değil midir?

Kardeşi Selmân-ı Fârisî'ye Mektubu

Ebu'd-Derdâ'nın Medine'deki kardeşi olan Selmân-ı Fârisî ile aralarında çok farklı bir muhabbet ve yakınlık vardı. Bunun nasıl olduğunu anlayabilmemiz için Ebu'd-Derdâ'nın Şam'da iken kardeşine hitaben yazdığı şu mektuba bakmamız yeterlidir. Mektupta bizler içinde çok önemli mesajlar yer aldığı için dikkatle okunması gerekir. Mektup şöyledir:

"Ey kardeşim! Başına geldiğinde kulluk yapamayacağın belalara duçar olmazdan önce boş zamanlarını değerlendir ve musibete uğramış kimselerin duasını ganimet bil.

Ey kardeşim! Mescidi kendine ev edin. Çünkü ben Hz. Peygamber'in (sas): "**Mescitler müttakilerin evleridir**" buyurduğunu işittim. Allah Teâlâ mescitleri ev edinenlere bu dünyada rahat ve huzuru, öteki âleme doğru yürürken de köprü (sırat) üzerinde Rabb'in rızasına doğru girmeyi va'detmiştir.

Ey kardeşim! Yetime merhamet göster. Onu kendine yaklaştırıp başını sıvazla! Ona kendi yemeğinden yedir; çünkü ben, Hz. Peygamberin, kalbinin katılığından şikâyet eden bir kişiye şöyle buyurduğunu işittim: "**Kalbi-**

[63] İbn Abdilberr, *Câmi'ül-Beyani'l-İlim*, I, 31, 32.
[64] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 21.

nin yumuşamasını istiyorsan yetimi kendine yaklaştırıp başını sıvazla! Ona kendi yemeğinden yedir!"

Ey kardeşim! Sakın çok şükrünü eda edemeyeceğin dünya mallarını yığayım deme! Çünkü ben Hz. Peygamber'in (sas) bu konuda: **"Dünyada mal ve servet sahibi olup da Allah'a itaat etmiş olan kişi, kıyamet gününde malları önünde olduğu halde gelir. Sırattan geçtiği sırada köprünün her esneyişinde mal kendisine: "Yürü, korkma! Çünkü sen üzerine farz kılınan hakkı eda ettin!" der. Dünyada Allah'a itaat etmeyen mal sahipleri de malları omuzlarında olduğu halde gelir. Üzerinden geçtiği sırada sıratın her sarsılışında malı ona: 'Dünyada iken Allah Teâlâ'nın benim hakkımda sana yüklediği şeyleri yerine getirmediğin için vay başına geleceklere der"** buyurduğunu işittim.

Ey kardeşim! Duyduğuma göre bir hizmetçi satın almışsın. Hz. Peygamber (sas): **"Kendisine hizmet edilmediği sürece kul Allah'tan, Allah da kuldandır. Ama kendisine hizmet edildiğinde o kul üzerine hesap (sorguya çekilme) vacip olur"** buyurmuşlardır. Bir keresinde hanımım Ümmü'd-Derdâ benden bir hizmetçi istedi. O sırada bir hizmetçi alabilecek durumda olmama rağmen Hz. Peygamber'den (sas) işittiğim bu sözlerden dolayı almadım.

Ey kardeşim! Kıyamet gününde hesaba çekilmeyeceğimizi kim garanti edebilir?

Ey kardeşim! Sakın Hz. Peygamber'in (sas) arkadaşıyım, sahabîsiyim diye aldanma! Çünkü biz ondan sonra nice yıldır yaşıyoruz ve bu arada neler yaptığımızı da Allah Teâlâ daha iyi bilir..." [65]

Vefatı

İlim, irfan, ibadet, takva, marifet ve vefa yolunda geçen 60 küsur yıllık bir ömür; hicrî 32/miladî 652 yılında, Şam'da nihayete eriyor. O çok sevdiği ve bir ömür toprağına ilim ve ahlak tohumu ektiği Şam'da vefat ediyor.[66]

[65] Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 214; Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VIII, 224.

[66] İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 398; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1394; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, IV, 308; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 300.

Dostları onun vefat anını bize rivayet ediyorlar. Son anları dostlarından biri soruyor: "Ey Ebu'd-Derdâ! Rahatsızlığın mı var, şikâyetin nedir?" *"Günahlarımdan çok şikâyetçiyim!"* diyor. Diyorlar ki: "Gönlün ne istiyor?" Diyor ki: *"Allah'ın rahmetini ve cennetini!"* Diyorlar ki: "Sana doktor çağıralım mı?" Diyor ki: *"Bana şifa verecek olan zaten beni yatağa yatırdı. Kim onun dışında şifa verebilir ki?"*[67] O anda hanımı Ümmü'd-Derda şöyle dua etti: *"Allah'ım! Ebu'd-Derdâ beni dünyada istedi, sen beni ona nasip ettin ve o benimle evlendi. Şimdi ben de onu senden öte tarafta istiyorum. Ne olur Cennet'te beni ona nasip et!"* [68] Ebu'd-Derdâ hanımının bu duasını duyunca, sevindi, duygulandı ve dedi ki: *"Benden sonra evlenme! İnşallah cennette beraber olalım!"* [69]

Bu konuşmaların ardından Ebu'd-Derdâ kelime-i şehadeti getirerek vefat etti. Lokman b. Âmir diyor ki: Ebu'd-Derdâ'nın vefatından sonra Şam valisi Muaviye b. Ebî Süfyan, Ümmü'd-Derda ile evlenmek istedi. Ona birçok şey vaat etti, binlerce dinar mihr teklif etti; ama Ümmü'd-Derda cennette Ebu'd-Derdâ ile beraber olma arzusu ile bu teklifleri kabul etmedi.[70]

Büyük sahâbî Ebu'd-Derdâ'nın bereketli hayatından bir miktar beraberce tatmaya çalıştık. Bazı şeyler belki tatlı idi, bazıları ise acı... Zaten tat hep tatlı da değildir, bazen tadı acı şeyler de aramak gerekir...

Ebu'd-Derdâ'nın hayatının bir miktarını aktarmaya çalıştığımız bu bahiste, Efendimiz'in (sas) çok önemli bir uyarısını sizlerle paylaştım. Neydi o nebevî uyarı? **"Her hak sahibine hakkını verin!"**[71] Her şeyin, her işin, her halin bir hakkı vardır; Müslümana düşen de bu hakları istenilen düzeyde yerine getirmesidir.

Hz. Ebu'd-Derdâ'nın hayatının üzerinden 5 temel hakka dikkatlerinizi çekeceğim. Nedir bu beş hak?

1- İlmin hakkı

2- Muallimliğin hakkı

[67] İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 398.
[68] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, LXX, 152.
[69] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 406.
[70] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımeşk*, LXX, 152.
[71] Buhârî, *Savm*, 51; *Edeb*, 86.

3- Talebeliğin hakkı

4- Dostluğun hakkı

5- Babalığın hakkı

Bu beş hakka dair Hz. Ebu'd-Derdâ bize çok önemli mesajlar verdi. İnşallah bunları anlamaya, kavramaya ve tabi ki hayatlarımıza taşımaya çalışalım. Rabbim bu yolda bizlere yardım etsin ve bizlere her daim haklara riayet edecek bir şuur nasip eylesin.

EBU'D-DERDÂ'NIN HAYATINDAN MESAJLAR

- İlmin hakkı, ameldir; öğrendiklerinle amel et ki bilginin hamalı değil, sahibi olabilesin.
- Muallimliğin hakkı, merhamettir; talim ve terbiyenin temeline merhameti yerleştir ki adam gibi adamlar yetiştirebilesin.
- Talebeliğin hakkı, istikrar ve azimdir; kalbini, aklını, bedenini dağınıklıktan kurtar ki basamakları birer birer çıkabilesin.
- Dostluğun hakkı, sadakattir; ne olursa olsun dostuna el uzat ki onu düştüğü yerden kaldırıp, cennete beraberce yürüyebilesin.
- Babalığın hakkı, evlatlarının istikbali için yanmaktır; istikbali malda, soyda, güzellikte, şanda, şöhrette arama ki yanlışa düşmeyesin.